Stefan T. Kwiatkowski, Dominika Walczak (red. nauk.), *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, 288 s.

Nakładem Wydawnictwa Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie została opublikowana w 2017 r. monografia pod redakcją naukową Stefana T. Kwiatkowskiego i Dominiki Walczak *Kompetencje interpersonalne w pracy współczesnego nauczyciela*. Monografia uwzględnia siedemnaście artykułów, których problematyka skupiona jest wokół kluczowych – zdaniem redaktorów monografii – kompetencji nauczycielskich, jakimi są kompetencje interpersonalne.

Książkę otwiera „Wprowadzenie", w którym zwrócono uwagę na fakt, iż nauczyciel powinien posiadać umiejętność nawiązania kontaktu zarówno z uczniem, jego rodzicami, innymi nauczycielami, jak również z otoczeniem szkoły – nadzorem pedagogicznym, przedstawicielami samorządu terytorialnego, czy organizacjami lokalnymi. Redaktorzy monografii określają pojęcie kompetencji interpersonalnych, jako „umiejętność nawiązywania kontaktu z innymi, praca zespołowa, umiejętności negocjacyjne i rozwiązywanie konfliktów, wywieranie wpływu, czy zachowania asertywne" (s. 7). Jako jeden z podstawowych elementów kompetencji interpersonalnych redaktorzy wskazują inteligencję emocjonalną. Jednocześnie podkreślają, iż zarówno kompetencje interpersonalne, jak i inteligencja emocjonalna – uwzględniane są w procesie przygotowywania przyszłych nauczycieli do wykonywania zawodu, o czym świadczą zapisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 stycznia 2012 r. *w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela* (Dz.U. 2012, poz. 131). Kontynuując rozważania redaktorzy naukowi omawianej pracy, powołali się na wyniki badań m.in. Anny Wiłkomirskiej, ale także własnych, które wykazały u nauczycieli braki kompetencji interpersonalnych oraz pokazały konieczność rozwijania ich inteligencji emocjonalnej w toku procesu kształcenia, dokształcania i doskonalenia zawodowego. Szczególne znaczenie ma „współpraca z innymi nauczycielami, rozumiana jako udzielanie sobie nawzajem szeroko rozumianego wsparcia" (s. 9). Przywołano doświadczenia zagraniczne, w tym opracowywanie „programów promujących tzw. mentoring, czy związanych z tworzeniem nauczycielom warunków niezbędnych do wymiany myśli, pomysłów i doświadczeń (poprzez tworzenie wewnątrz- czy międzyszkolnych sieci, służących tego typu transferowi) (Kwiatkowski 2016; OECD 2014). Na zakończenie Kwiatkowski i Walczak podkreślają interdyscyplinarny charakter zawartych w monografii artykułów oraz wieloaspektowość ujęć podjętej w monografii problematyki.

Pierwszym artykułem w monografii jest tekst Agnieszki Cybal-Michalskiej (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) *Prorozwojowość jako kategoria edukacyjna w świecie karier bez granic*, w którym prezentuje wyniki badań własnych nad orientacjami prorozwojowymi młodzieży studenckiej. Autorka zwraca uwagę na dynamikę i złożoność następujących zmian w świecie pracy. Efektem tego zjawiska jest konieczność postrzegania kariery jako całożyciowego procesu, w którym ważnymi elementami są: własna praca jednostki nad sobą, jej doświadczenie i zdolność do samoświadomości. Oznacza to, iż kariera ma charakter „własności" jednostki, z uwzględnieniem indywidualnych wyborów w karierze (s. 11). Pogląd ten skłania do postrzegania kariery „w powiązaniu z jednostką jako podmiotem prorozwojowym" (tamże), w którym ważną rolę odgrywa u jednostki świadomość sprawstwa w procesie kierowania własną karierą, wpływu na jej przebieg oraz możliwości dokonywania wyborów. W artykule autorka podkreśla potrzebę adaptowania młodych ludzi już na poziomie studiów do zmiany myślenia o karierze i przygotowywania ich do wejścia na „drogę permanentnego konstruowania kariery w świecie bezgranicznych karier" (s. 11).

Dorota Jankowska (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule *Studia pedagogiczne w percepcji współczesnych studentów w kontekście pytań o edukacyjne konsekwencje wpływu neoliberalnej kultury konsumpcji* poddaje refleksji współczesne podejście studentów do studiów pedagogicznych. Autorka zwraca uwagę na przenikanie takich procesów, jak neoliberalizm i konsumpcjonizm do sfery kultury i edukacji, czego przejawem jest trend „w którym zaczyna dominować racjonalność instrumentalna, upraktyczniona i nastawiona na oczekiwany zysk «edukacyjnej inwestycji»" (s. 34). Porównanie wyników badań przeprowadzonych w latach 2006 i 2016 wśród studentów ostatniego roku na kierunku pedagogika umożliwiły Jankowskiej sformułowanie wniosku, iż studia pedagogiczne „przestały być postrzegane przez pragmatycznie nastawioną młodzież jako wartość autoteliczna – zdobywania wiedzy, która rozwija osobowość, czyni bardziej świadomymi i refleksyjnymi, ale edukacyjna inwestycja, która podnosi atrakcyjność na rynku pracy i której celem jest przygotowanie do realizacji roli zawodowej" (s. 45). Przedstawiona konkluzja skłania autorkę do refleksji, iż neoliberalna kultura konsumpcji jedynie „wzmacnia postawy adaptacyjne" (s. 45), co może spowodować niebezpieczeństwo braku możliwości podnoszenia poziomu edukacji przez kolejne pokolenia młodych nauczycieli.

W artykule *Status społeczny nauczyciela a ideały pedagogiczne* Janusz Gęsicki (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) poddaje refleksji funkcjonowanie nauczyciela w szkole działającej w kulturze rynkowej. Autor stwierdza, iż obecna sytuacja może „prowadzić do prekaryzacji zawodu nauczyciela" (s. 47). Wdrożone dotychczas reformy systemu oświaty

koncentrowały się m.in. na procesie decentralizacji i demokratyzacji zarządzania oświatą, wprowadziły także rynkowy model funkcjonowania oświaty. Autor zadaje jednak pytanie „Czy można być mistrzem w sprekaryzowanym zawodzie?" (s. 47). Jednocześnie przyznaje, iż nie ma na nie jednoznacznej odpowiedzi, jednakże istnieje potrzeba spojrzenia na edukację w aspekcie dobra publicznego. Ten kontekst powoduje refleksję nad pytaniem, czy dobro publiczne może podlegać zasadom rynkowym. W przypadku negatywnej odpowiedzi – powstaje kolejne pytanie o właściwy model oświaty oraz rolę państwa w nim. Na zakończenie Gęsicki podkreśla, iż prowadzony w tekście wywód nie rozstrzyga podjętego w nim problemu, bowiem wymaga rzetelnych badań, analiz i debat, prowadzonych zarówno na gruncie pedagogiki, jak i socjologii, politologii oraz zarządzania i organizacji.

Wanda Dróżka (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w artykule *Nauczyciel „wspierany" a realia pracy zawodowej* zaprezentowała wyniki badań, „których celem było poznanie opinii i odczuć nauczycieli na temat różnych aspektów ich pracy zawodowej" (s. 53). W tekście autorka skoncentrowała się w szczególności na potrzebach społeczno-zawodowych i życiowych nauczycieli, stopniu ich zaspokojenia, pozytywnych i negatywnych aspektów pracy w opinii nauczycieli oraz napotykanych problemów i trudności. Dróżka podjęła próbę zbadania realiów pracy zawodowej współczesnych nauczycieli, a uzyskane wyniki porównała z wynikami badań, które przeprowadziła 25 lat temu.

W artykule Dominika Walczak (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) *Prestiż zawodu nauczyciela a klimat szkoły* podejmuje problematykę niskiego – w ocenie nauczycieli – prestiżu ich zawodu, co skutkuje brakiem uznania ze strony uczniów i ich rodziców. W artykule podkreśla się znaczenie wysokiej jakości wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, które stanowią podstawę prestiżu osobistego oraz w poważnym stopniu wspomagają poczucie spełnienia zawodowego. Ważnym elementem w procesie kreowania prestiżu osobistego jest budowanie wzajemnego zaufania i kultury współpracy między nauczycielem, uczniem i jego rodzicami. Autorka podkreśla, iż „w celu wzmocnienia prestiżu nauczycieli poprzez wzmocnienie ich *prestiżu osobistego* konieczne wydaje się wsparcie umiejętności wychowawczych nauczycieli, kompetencji komunikacyjnych, potrzeby i umiejętności współpracy z innymi nauczycielami, w tym pracy zespołowej, a także zaufania wobec uczniów, ich rodziców oraz innych nauczycieli i dyrekcji" (s. 100). Szczególne znaczenie w procesie edukacyjno-wychowawczym ucznia Walczak przywiązuje do zaufania we współpracy między nauczycielem i rodzicem ucznia. Kontynuując rozważania na temat znaczenia zaufania w pracy nauczyciela autorka zwraca uwagę także na aspekt zaufania w relacji nauczyciel–nauczyciel. Kultura zaufania umożliwia efektywną współpracę między nauczycielami i może stanowić ważny element doskonalenia zawodowego, bowiem „okazuje się szczególnie ważna w ocenie

pracy nauczyciela, jeśli ocenę oprzemy na koleżeńskich obserwacjach lekcji lub superwizji" (s. 100).

Joanna Madalińska-Michalak (Uniwersytet Warszawski) w artykule *Etyka troski w pracy nauczycieli* prowadzi rozważania na temat etyki troski, jej miejsca i roli w pracy nauczyciela na gruncie poglądów jednej z najbardziej znanych przedstawicielek etyki troski – Nel Noddings, kontynuatorki myśli Sary Ruddick i Carol Gilliahan, według której, podstawą etyki troski jest „moralny wymiar więzi międzyludzkich, wrażliwość na potrzeby innych i założenie o odpowiedzialności innych" (s. 105). Autorka przybliża poglądy Nel Noddings, której zdaniem etyka troski powinna być postrzegana „jako główna cnota człowieka, jako postawa, jako działanie, (praca) – proces oraz przede wszystkim jako dialogiczna – nacechowana emocjonalnie – relacja między podmiotami (osobą troszczącą się i tę, o którą się ona troszczy" (s. 106). Jednocześnie rozróżnia etykę naturalną od troski etycznej, której podstawą jest etyka naturalna. Autorka podkreśla, iż troska etyczna „wymaga wysiłku i jest służeniem sobie i innym" (s. 106). Kontynuując rozważania Madalińska-Michalak, odwołuje się do poglądów Michalinos Zembylasa, który zwrócił uwagę na trzy wymiary troski etycznej tj. „pedagogiczny, moralny i kulturowy" (Zembylas 2008: 167 i n.). Jednakże bez względu na wymiar etyki troski nauczyciel w swej pracy powinien koncentrować się na dobru dziecka. Autorka sugeruje pogłębienie refleksji nad troską etyki o „problematykę pracy emocjonalnej nauczyciela i rozwijania jego kompetencji emocjonalnych" (s. 109), bowiem zawód ten związany jest ściśle z emocjami. Podkreśla, iż wymienione czynniki „są wyznacznikami odpowiedzialności i dojrzałości nauczyciela w budowaniu dobrych relacji w szkole z innymi, a zwłaszcza z uczniami" (s. 111). Artykuł uwypukla znaczenie relacji międzyludzkich oraz wartości takich jak: troska, dobro, szczęście, szacunek dla potrzeb innych oraz wspólny wysiłek w celu ich zaspokojenia.

W artykule *Wsparcie nauczyciela w komunikowaniu się z uczniem* Jolanta Szempruch (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) koncentruje się na procesie komunikowania, ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji interpersonalnej, która pełni ważną rolę w rozwoju i twórczym działaniu ucznia. Jednocześnie stanowi kluczowy element kwalifikacji zawodowych nauczyciela. Autorka odwołuje się m.in. do wyodrębnionych przez Jürgena Habermasa działań komunikacyjnych „które służą ustanowieniu celów, wartości, norm, prawa, odnawianiu i konstruowaniu wiedzy, a ich istotą jest dochodzenie do porozumienia i zgody" (s. 116). W artykule podkreślono znaczenie skutecznej komunikacji pedagogicznej, która „przyczynia się do wzrastania jednostek twórczych, odpowiedzialnych i niezależnych, świadomych swych mocnych i słabych stron, rozumiejących potrzebę nawiązywania dialogu" (s. 123). Autorka zwraca uwagę na znaczenie mowy–języka, który dostarcza grupie poczucia „wspólnoty i tożsamości" (s. 118). W tym kontekście podkreślono konieczność stałego rozwijania

sprawności językowych nauczycieli zarówno w trakcie studiów pedagogicznych, jak i pracy zawodowej. Szempruch zwraca uwagę na ważną rolę postawy otwartości nauczyciela na „informacje zwrotne od uczniów" (s. 123), dzięki którym nauczyciel „lepiej poznaje i rozumie ucznia" (tamże). Nauczyciel powinien czynić komunikację efektywną i satysfakcjonującą wszystkich uczestników tego procesu. Aby ten cel mógł być osiągnięty nauczyciel powinien być wspierany nie tylko przez wewnętrzne struktury szkoły, ale także przez podmioty zewnętrzne.

Stefan T. Kwiatkowski (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) w artykule *Znaczenie kształcenia społeczno-emocjonalnego w rozwijaniu kluczowych kompetencji współczesnych nauczycieli* podejmuje problematykę wyposażania przyszłych nauczycieli w kompetencje społeczno-emocjonalne. Autor dokonuje analizy teoretycznej wyzwań, jakie stoją przed współczesnym nauczycielem oraz umiejętności, koniecznych do ich podejmowania. Kontynuując rozważania prezentuje wyniki badań własnych, których celem było „ustalenie jak w rzeczywistości wygląda kwestia przygotowania przyszłych nauczycieli z zakresu kompetencji społeczno-emocjonalnych" (s. 147). Kwiatkowski wyraził przekonanie, iż zajęć poświęconych tej problematyce nie ma w systemie edukacyjnym, jednakże podkreślił, że w przeprowadzonych badaniach zostały uwzględnione poszczególne elementy, będące elementami kompetencji społeczno-emocjonalnych. Autor przedstawił badania, które przeprowadził wśród 235 studentów III roku studiów pierwszego stopnia (licencjackie) oraz II roku studiów drugiego stopnia (magisterskie). Uzyskane wyniki potwierdziły m.in. iż studia umożliwiły badanym rozwijanie (podane są trzy najliczniejsze wskazania): umiejętności komunikacyjnych (93%), pracę zespołową (91%), empatię (80%), „natomiast nadrzędna w stosunku do niej «inteligencja emocjonalna» uzyskała znacznie mniej wskazań pozytywnych (66% – co oznacza, że aż 1/3 osób badanych odniosła się negatywnie do możliwości dawanych im w tym zakresie przez ich uczelnie)" (s. 154). W kontekście uzyskanych wyników badań autor formułuje sugestię dotyczącą konieczności podjęcia działań, mających na celu wdrożenie zmian, których celem będzie optymalne kształcenie nauczycieli i uczniów w zakresie kompetencji społeczno-emocjonalnych.

W artykule *Kompetencje interpersonalne nauczycieli a ich relacje z rodzicami uczniów* Karolina Malinowska (Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie) podejmuje problematykę relacji nauczyciel–uczeń w kontekście kompetencji interpersonalnych nauczycieli. Autorka zwraca uwagę na lukę w zakresie kształtowania tego typu kompetencji w trakcie studiów pedagogicznych, jednocześnie wykazuje na podstawie *Międzynarodowych Badań Nauczania i Uczenia się TALIS 2013*, iż nauczyciele uzupełniają je w procesie doskonalenia zawodowego. Malinowska, odwołując się do badań m.in. Hernik, Malinowskiej (2015), dotyczących komunikacji i współpracy szkół z rodzicami uczniów oraz Agnieszki Konieczнej (2009), „która dokonała analizy struktury interakcji w sytuacji rozmowy

nauczycieli z rodzicami o problemach szkolnych ucznia" (s. 166) stwierdziła, iż „w okresie budowania partnerskich, przyjaznych i sprzyjających dobru dziecka relacji szkoły i rodziców uczniów bardzo wiele zależy od konkretnego nauczyciela" (s. 168). Autorka podkreśla, iż wyniki badań potwierdzają potrzebę wsparcia nauczycieli w zakresie „budowania skutecznej współpracy z rodzicami uczniów" (tamże). Jednocześnie rodzice „oczekują od nauczycieli wsparcia zarówno w zadaniach edukacyjnych, jak i wychowawczych" (tamże).

Oliwia Dutkowska (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) w artykule *Rola umiejętności interpersonalnych w pracy nauczyciela* koncentruje się na znaczeniu umiejętności interpersonalnych w pracy pedagogicznej. Podkreśla, iż ich brak może stać się przyczyną trudności w komunikacji, co może skutkować brakiem kompetencji niezbędnych do zbudowania autorytetu przez nauczyciela. Autorka zwraca uwagę na konieczność skupienia się na uczniu w pracy pedagogicznej, bowiem jego brak może być przyczyną mylnych wniosków i błędnych decyzji nauczyciela. Jednocześnie wyraża potrzebę kształtowania, w trakcie studiów pedagogicznych, postaw nacechowanych otwartością i świadomością własnych emocji. Kształtowanie wspomnianej postawy u przyszłych adeptów sztuki pedagogicznej pozwoli im być nie tylko dobrymi nauczycielami, ale także ludźmi.

W artykule *Nauczyciel, przyjaciel marzyciel. Kompetencje nauczyciela okiem praktyka* Wioletta Krzyżanowska (Szkoła Podstawowa nr 323 im. Polskich Olimpijczyków w Warszawie) prezentuje własne doświadczenia jako dyrektora w budowaniu kompetentnego i otwartego na zmianę zespołu nauczycieli w publicznej szkole podstawowej. Charakteryzuje subiektywne cechy, które mogą stanowić podstawę w procesie dochodzenia do mistrzostwa pedagogicznego. Autorka przedstawia wyniki przeprowadzonych wśród 61 nauczycieli badań własnych, które dostarczyły odpowiedzi na trzy pytania: „Czy lubisz swoją pracę?, Czy lubisz swoją szkołę?, Czy lubisz uczniów?" W zakończeniu swego artykułu stwierdza, iż badani nauczyciele „są przyjaciółmi dzieci, ponieważ chcą, aby z ich interesujących i ciekawych lekcji czerpały [...] zapał do dalszych poszukiwań" (s. 191).

W artykule *Kompetencje praktyczno-moralne nauczyciela a kształtowanie kultury pokoju* Agnieszka Piejka (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) za punkt wyjścia swoich rozważań przyjęła pogląd, iż kultura pokoju stanowi jeden z podstawowych warunków współistnienia ludzi. Autorka odwołuje się do definicji kultury pokoju w ujęciu UNESCO, którą jako „kulturę współżycia i dzielenia się z innymi, opartą na zasadach wolności, sprawiedliwości, demokracji, tolerancji i solidarności" (Mayor 2001: 468). Przytoczona definicja uświadamia znaczenie kultury pokoju i czyni je priorytetowym zadaniem dla nauczycieli w procesie wychowawczym ucznia. W tym kontekście Piejka stawia pytanie o kompetencje, które zapewnią nauczycielom właściwą realizację tego zadania.

Jednocześnie podejmując próbę odpowiedzi na postawione pytanie formułuje tezę, iż kompetencje praktyczno-moralne mogą zagwarantować wychowywanie uczniów w kulturze pokoju. Argumentując swój pogląd autorka stwierdza, iż ten charakter kompetencji jest kreowany w drodze dialogu z drugą osobą lub ze sobą. Jest to szczególny rodzaj dialogu, bowiem stanowi proces wspólnego poszukiwania wartości. Dialog ten jest fundamentem w procesie promowania kultury dialogu. Zatem nauczyciel, który umożliwia uczniowi doświadczenie tego typu dialogu, jako szczególnego rodzaju relacji, jednocześnie wprowadza młodego człowieka w świat kultury pokoju.

Tekst Rafała Bodarskiego (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) *Autoportret psychologiczny w kontekście wybranych teorii osobowości i jego znaczenia dla zawodu nauczyciela* poświęcony jest „związkom między osobowością człowieka a podejmowanymi przez niego działaniami" (s. 202). Autor punkt ciężkości skoncentrował na analizie jednej z wielu teorii osobowości w odniesieniu do zmiennych występujących w sytuacji zawodowej nauczyciela. Autor na gruncie wymiarów *portretów psychologicznych* Johna Oldhama i Lois B. Morris (1997) podejmuje próbę wskazania elementów wymienionej teorii, które korelują z czynnościami zawodowymi nauczycieli. Jednak w zakończeniu Bodarski stwierdza, iż „W odniesieniu do zawodu nauczyciela należy uznać, że bardzo ścisłe określenie profilu osobowości, czy też ściśle ograniczonego repertuaru cech jest nie tyle niemożliwe, ile nie do końca uzasadnione" (s. 214). Autor, argumentując swą myśl, zwraca uwagę na wysoki stopień złożoności zawodu nauczyciela oraz zmienność, wynikająca zarówno z licznych i częstych zmian legislacyjnych, jak i „potrzeb dynamicznie rozwijającego się globalnego społeczeństwa" (tamże).

Magdalena Piorunek (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) i Iwona Werner (Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu) w artykule *(Nie)wspierający wychowawca klasy. Realizacja pomocowych aspektów roli nauczyciela z perspektywy gimnazjalistów* podejmują próbę odpowiedzi na pytanie „Czy i w jakim zakresie wychowawca stanowi wsparcie dla uczniów doświadczających stresu, problemów, kryzysów o zróżnicowanej etiologii i przebiegu?" (s. 216). W celu uzyskania odpowiedzi na sformułowane pytanie autorki artykułu przeprowadziły badania wśród 393 uczniów i 12 nauczycieli-wychowawców poznańskich gimnazjów. „Wyniki wskazują, że wychowawcy w niewielkim stopniu są postrzegani jako udzielający wsparcia, a także w niewielkim stopniu wykorzystują możliwość nawiązania mniej sformalizowanych relacji" (tamże).

Urszula Jeruszka (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule *Kompetencje interpersonalne nauczycieli szkół zawodowych* zaprezentowała na gruncie teoretycznym i empirycznym metody stosowane przez nauczycieli szkół zawodowych. W tekście zostały przedstawione wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu *Unowocześnienie metod*

i form kształcenia zawodowego z punku widzenia zatrudnialności i zmniejszania bezrobocia absolwentów szkół zawodowych, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Naukowego (s. 238). Przeprowadzona analiza posłużyła autorce do scharakteryzowania nauczycielskich „kompetencji interpersonalnych jako cech sprzyjających interaktywnemu stylowi prowadzenia zajęć" (tamże). Wyniki badań potwierdziły „niewystarczający poziom kompetencji interpersonalnych nauczycieli, uczniów oraz absolwentów tych szkół, choć jej rezultatów nie można uogólniać na całość populacji nauczycieli szkół zawodowych" (tamże). Mimo iż wśród ważnych kompetencji dla absolwentów szkół zawodowych wskazywana jest m.in. umiejętność pracy w zespole „Szkoła zawodowa nie przygotowuje młodzieży do pracy zespołowej" (s. 255). Wynika to m.in. z faktu, iż „Nauczyciele zarówno teoretycznej, jak i praktycznej nauki zawodu za często wykorzystują metody podające" (tamże).

Jarosław Michalski (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule *Takt pedagogiczny we współpracy nauczycieli klas integracyjnych* omawia problem współpracy nauczycieli szkół integracyjnych w kontekście taktu pedagogicznego. W artykule zwrócono także uwagę na ważną kwestię znaczenia „kształtowania pozytywnego obrazu niepełnosprawności w przestrzeni publicznej" (s. 257). Autor w rozważaniach podejmuje problematykę realizacji zadań przez nauczyciela prowadzącego i wspomagającego oraz roli postawy akceptacji w edukacji integracyjnej.

Iwona Konieczna i Katarzyna Smolińska (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) są autorkami tekstu *Kompetencje pedagoga specjalnego*, w którym podjęły zagadnienie roli i zadań pedagoga specjalnego. W prowadzonych rozważaniach Konieczna i Smolińska koncentrowały się na kwalifikacjach i kompetencjach nauczycieli, przy czym kompetencje zostały ujęte jako struktura poznawcza, w skład której wchodzą: „umiejętności, wiedza, dyspozycje i postawy nauczycieli niezbędne do skutecznej realizacji zadań" (s. 272). Autorki omówiły także kluczowe kompetencje zawodowe, a następnie przedstawiły kierunki koniecznych zmian w zakresie kształcenia i doskonalenia kompetencji pedagogów specjalnych.

Recenzowana książka stanowi wartościowe kompendium wiedzy na temat kompetencji interpersonalnych współczesnego nauczyciela. Wieloaspektowość prezentowanych w poszczególnych artykułach stanowisk, pogłębionych zarówno wywodami teoretycznymi na gruncie poglądów krajowych i zagranicznych badaczy, jak i empirycznymi, czyni monografię bardzo ważną i cenną.

Monografia adresowana jest zarówno do badaczy z zakresu pedagogiki, psychologii, socjologii, studentów tych kierunków, jak również środowiska oświatowego – nadzoru pedagogicznego, organów prowadzących poszczególne typy szkół, a także nauczycieli-praktyków.

Rekomendując recenzowaną monografię, wyrażam przekonanie, iż zaprezentowane w tekstach propozycje zmian w sposobie przygotowywania młodych adeptów sztuki pedagogicznej do wykonywania zawodu nauczyciela w poważnym stopniu mogą przyczynić się do znacznego udoskonalenia ich kompetencji interpersonalnych, tak ważnych w pracy z licznymi i zróżnicowanymi podmiotami środowiska szkolnego, z którymi przyjdzie im pracować.

Joanna Michalak-Dawidziuk
Wydział Nauk Społecznych i Administracji
Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

Bibliografia

Hernik K., Malinowska K. 2015. *Jak skutecznie współpracować i komunikować się z rodzicami i społecznością lokalną. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.

Konieczna A. 2009. *Analiza struktury interakcji w sytuacji rozmowy nauczycieli z rodzicami o problemach szkolnych ucznia*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.

Kwiatkowski S.T. 2016. *Innowacyjne kształcenie nauczycieli na przykładzie modelu singapurskiego*, „Studia z Teorii Wychowania", nr 4, s. 117–155.

Mayor F. 2001. *Przyszłość świata*, we współpr. z J. Bindém, tłum. J. Wolf, A. Janik, W. Rabczuk, Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, Warszawa.

OECD. 2014. *Education at a Glance 2014*, OECD Publishing.

Oldhama J., Morris L.B. 1997. *Twój psychologiczny autoportret. Dlaczego czujesz, kochasz, myślisz, działasz właśnie tak?*, tłum. A. Bielik, Wydawnictwo Jacek Santorski & CO, Warszawa.

Zembylas M. 2008. *Practising an ethics of caring in teaching: challenges and possibilities*, [w:] *International Perspectives on Education*, red. C.M. Huat, T. Kerry, Continuum, New York.